

УДК 65.012.8(075.8)

Кузнєцова Т.В., к.е.н., доцент (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне), **Шергіна Л.А., к.е.н., доцент** (ДВНЗ "Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана", м. Київ)

СИСТЕМА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ НА РІВНІ ПІДПРИЄМСТВА

У статі розкрито роль і значення економічної безпеки підвищення ефективності діяльності підприємства. Запропоновано основні напрями і система економічної безпеки підприємства в сучасних умовах господарювання.

A role and value of economic security of efficiency increasing of the enterprise activity are described at the article. It were offered the basic directions and economic security system of enterprise in the modern terms of menage.

Надійне забезпечення захисту в сучасних умовах – проблема для всіх. Основними ланками, що визначають рівень соціально-економічного розвитку держави, його соціальну та економічну безпеку, якість життя населення, є підприємства. В умовах нестабільності економічних процесів, глибокої кризи, що охопила всі сфери економіки, діяльність підприємств піддається безлічі внутрішніх і зовнішніх негативних впливів, які утруднюють забезпечення їхньої економічної безпеки.

Труднощі економічного і політичного характеру, пов'язані з нестійкістю функціонуючої економічної системи, а також мінливою системою цінностей суспільства, змушують українські підприємства швидко пристосовуватися до умов суспільно-політичної і економічної нестабільності і знаходити адекватні рішення таких найскладніших проблем і загроз ефективному функціонуванню економічних суб'єктів вітчизняного господарства, як відсутність повної і кваліфіковано розробленої законодавчої бази, яка регулювала б різні аспекти діяльності підприємств, а також, зважаючи на постійну зміну положень чинного законодавства, відсутність на підприємствах кваліфікованих фахівців (особливо це стосується питань менеджменту підприємств економіки України), катастрофічний стан технологій і виробничого обладнання, найгострішу нестачу у підприємств обігових коштів, зумовлену жорсткою грошовою і податковою політикою) державних органів України, розривом зв'язків кооперацій і надто низьким рівнем виконання договірних зобов'язань за господарськими договорами.

Економічну безпеку підприємства визначають як захищеність життєво важливих інтересів підприємства від внутрішніх і зовнішніх погроз, організація якої здійснюється адміністрацією й колективом підприємства шляхом реалізації системи заходів правового, економічного, організаційного, інженерно-технічного й соціально-психологічного характеру. При цьому, по-перше, стан захищеності має динамічний характер; по-друге, погроза, що виходить зсередини підприємства, не менш небезпечна, ніж ззовні, і, по-третє, система економічної безпеки підприємства повинна взаємодіяти на правовій основі з державною системою забезпечення економічної безпеки.

Економічна безпека підприємства – це такий стан господарського суб'єкта, при якому він при найбільш ефективному використанні корпоративних ресурсів домагається запобігання, ослаблення захисту від існуючих небезпек і погроз їм чи інших непередбачених обставин і в основному забезпечує досягнення цілей бізнесу в умовах конкуренції і господарського ризику.

Таке розуміння економічної безпеки підприємства показує, що виробниче підприємство, знаходячись у ситуації невизначеності, непередбачуваності, зміни як внутрішніх умов господарювання, так і зовнішніх (політичних, макроекономічних, екологічних, правових) приймає ризикові рішення в умовах твердої конкуренції, домагається запобігання, ослаблення чи захисту від існуючих чи прогнозованих небезпек і погроз; що в даних умовах воно забезпечує досягнення цілей бізнесу.

Проблема забезпечення економічної безпеки підприємства являється дуже важливою, що обумовлено зростанням злочинності в країні, збільшенням випадків рейдерських атак на підприємства, необхідністю реструктуризації бізнесу на базі найновітніших інформаційних технологій, необхідністю підвищення конкурентоспроможності підприємства.

Система забезпечення економічної безпеки пов'язана з вирішенням комплексу завдань економічного, правового і правоохоронного характеру, захистом економічних інтересів і прав власності підприємств. Велика кількість підприємств (малого та середнього бізнесу) не мають ні системи, ні стратегії, ні спеціальних служб для її забезпечення.

Систему економічної безпеки підприємства можна визначити як взаємопов'язану сукупність спеціальних структур, засобів, методів і заходів, які забезпечують безпеку бізнесу від внутрішніх і зовнішніх загроз. Іншими словами, система ЕБ (економічна безпека) підприємства – це комплекс управлінських, страхових, правових, економічних, охоронних, режимних, судово-правових заходів із захисту бізнесу від незаконних посягань, мінімізації або уникнення матеріальних та інших втрат [2].

Потреба в безпеці властива будь-якій системі, у тому числі й господарській – на мікрорівні це підприємство. Тому економічні процеси, що відбуваються в державі, розглядаються з погляду підприємства. Це стосується і проблеми безпеки держави в економічній сфері, від якої залежать усі інші

складові національної безпеки: соціально-політична, інформаційна, екологічна. Економічна безпека повинна розглядатися залежно від умов функціонування підприємства. У звичайних умовах йдеться про економічну стійкість, яка визначається фінансовим положенням, конкурентоспроможністю продукції (послуги) і підприємства в цілому. Економічну загрозу можуть являти: активна частина основних фондів (моральний знос), нова технологія, персонал (спеціалізація і кваліфікація). В екстремальних умовах центром уваги мають стати захисні заходи проти агресивного зовнішнього середовища, спрямовані на зниження потенційного господарського ризику. Господарський ризик часто ототожнюється з економічним ризиком. Якщо під ризиком розуміється можливість настання несприятливої події, то під економічним ризиком мається на увазі можливість понесення втрат внаслідок випадкового характеру результатів схвалюваних господарських рішень (здійснюваних дій) або це ймовірність того, що підприємство зазнає збитків або втрат, якщо намічене управлінське рішення не здійсниться, а також якщо були допущені прорахунки або помилки при ухваленні управлінських рішень [3].

Кількісною оцінкою економічного ризику може виступати економічний збиток або втрати. Сам економічний ризик виступає чинником економічної безпеки підприємства.

Економічна безпека – це динамічна категорія, вона вимагає постійного моніторингу макро- і мікросередовища. Забезпечення економічної безпеки включає наступні етапи:

- 1) збір даних про потенційні внутрішні (зрив однієї з підсистем підприємства) та зовнішні (нездатність швидко адаптуватись до змін зовнішнього середовища) загрози підприємству;
- 2) вивчення та узагальнення отриманої інформації;
- 3) пошук заходів, направлених на збереження економічної безпеки;
- 4) реалізація запропонованих заходів.

В сучасних умовах нестабільності зовнішнього середовища підприємству необхідно адаптуватися, вдосконалювати та розробляти нові засоби забезпечення економічної безпеки для досягнення цілей підприємства. В зв'язку з цим актуальності набувають пошуки нестандартних стратегічних напрямків, обґрунтування ефективних засобів забезпечення високого рівня економічної безпеки підприємства.

Забезпечення економічної безпеки (ЕБ) підприємства – це постійний процес підтримання функціональних складових ЕБ на певному рівні з метою досягнення максимального ефекту сьогодні і в майбутньому, завдяки своєчасному реагуванню на негативний вплив факторів, які дестабілізують діяльність суб'єктів господарювання. Залежно від стратегії економічної безпеки на підприємствах приймаються стратегічні рішення в розрізі характеру реагування на зміни факторів внутрішнього та зовнішнього середовищ

підприємства. Стратегічні рішення стосуються процесів поповнення, створення економічного потенціалу та відповідають вимогам безпеки системи і лежать в основі стратегії підприємства. Сама стратегія економічної безпеки складається з двох елементів – підтримки економічної безпеки (усунення існуючих загроз, запобігання можливим загрозам, компенсації збитку) та відновлення економічної безпеки (збільшення прибутків, зниження витрат, продажу активів, комплексна стратегія відновлення).

Функціональними цілями економічної безпеки підприємства є:

- забезпечення фінансової ефективності роботи, фінансової стійкості та незалежності підприємства;
- досягнення високої конкурентоспроможності підприємства;
- забезпечення технологічної незалежності;
- досягнення ефективності управління;
- мінімізація негативних впливів результатів виробничо-господарської діяльності на стан навколишнього середовища;
- правова захищеність діяльності підприємства;
- забезпечення захисту інформації, комерційної таємниці;
- ефективна організація безпеки персоналу підприємства, його активів та комерційних інтересів.

Економічна безпека підприємства пов'язана із системою та результатами стратегічного планування і тому важливим етапом її забезпечення є прогнозування факторів впливу та показників економічної безпеки. Стратегічне планування повинне проводитися з урахуванням цілей виробництва, засобів і можливостей, конкурентного середовища та умов господарювання.

Стратегічний план економічної безпеки повинен включати:

- характеристику зовнішніх і внутрішніх загроз економічної безпеки підприємства;
- визначення та моніторинг факторів, що зміцнюють або руйнують стійкість соціально-економічного та фінансового станів підприємства;
- визначення критеріїв і показників, що характеризують інтереси підприємства та відповідають вимогам його економічної безпеки;
- розробку економічної політики, що включає механізми обліку факторів, що впливають на стан економічної безпеки;
- напрямки діяльності підприємства по реалізації стратегії [6].

До етапів організації економічної безпеки відносяться дії, які проводяться послідовно або одночасно:

- формування необхідних корпоративних ресурсів (капітал, персонал, права, інформація, технологія);
- прогнозування та планування економічної безпеки за функціональними ознаками;
- стратегічне планування фінансово-господарської діяльності підприємства;

- тактичне планування економічної безпеки за функціональними складовими: фінансовою, інтелектуальною та кадровою, техніко-технологічною, політико-правовою, інформаційною, екологічною, силовою;
- тактичне планування фінансово-господарської діяльності підприємства;
- оперативне управління фінансово-господарської діяльністю підприємства;
- здійснення функціонального аналізу рівня економічної безпеки;
- загальна оцінка досягнутого рівня економічної безпеки.

Сучасний стан економічної безпеки багатьох підприємств характеризується як кризовий (присутні ознаки спаду виробництва, часткова втрата потенціалу підприємства). В такій ситуації можна застосувати різні напрями підвищення економічної безпеки, тобто використовувати стратегію відновлення економічної безпеки (підвищення індикаторів економічної безпеки до нормального рівня). Серед таких напрямків підвищення економічної безпеки можна виділити:

- введення системи контролінгу та центрів відповідальності (приводить до більш ефективного використання ресурсів та дозволяє знаходити резерви підприємства);
- створення та функціонування логістичних ланцюгів, які забезпечують повний цикл створення та реалізації продукції (послуг, робіт);
- активізація інноваційного розвитку підприємств.

Проблема формування стану економічної безпеки підприємства знаходиться у площині наукового дослідження сучасних проблем інноваційного розвитку та перебуває у просторі підвищеної уваги вітчизняних і зарубіжних науковців.

Процес формування економічної безпеки підприємства залежить від ступеню інноваційності економіки держави та самого підприємства зокрема, що в свою чергу збільшує ступінь реалізації потреб суспільства, забезпечує розвиток підприємств і підвищення рівня їх конкурентоспроможності. У формування економічної безпеки підприємства важливим є інновації, які представлені винаходами, що приносять нові технічні досягнення, змінюють стан техніки, істотно вдосконалюють виробничі процеси та якість кінцевих продуктів у контексті поступової заміни старої техніки, технології тощо новітніми більш досконалішими об'єктами.

Впровадження інновацій являється одним з головних факторів економічної безпеки, конкурентоспроможності підприємства і потенційно може привести до фінансового успіху. Оптимальним для формування стану економічної безпеки значенням показника витрат на науково-технічну діяльність має бути не менш ніж 2% від ВВП [8].

Для активізації процесів формування економічної безпеки підприємства використовуються засоби інноваційного розвитку: забезпечення росту та

якісного оновлення продукції на рівні як окремого підприємства, так і національної економіки в цілому; здійснення прогресивних структурних економічних зрушень, що стосуються найважливіших народногосподарських пропорцій; реалізація новітніх досягнень науково-технічного прогресу і підвищення на цій основі ефективності виробництва на мікро- і макрорівнях.

Відповідно до нормативної основи економічної безпеки інноваційна сфера має другий рівень значущості після енергетичної сфери. І тому забезпечення активізації інноваційного розвитку є передумовою формування економічної безпеки як держави в цілому, так і окремих її галузей та підприємств.

Для підвищення економічної безпеки важливо впроваджувати заходи, які призведуть до ефекту синергії при використанні ресурсів підприємства.

Економічна безпека підприємства призначена, на основі ефективного використання корпоративних ресурсів, створити умови для успішного функціонування бізнесу, своєчасно знайти і максимально послабити дію різних небезпек і загроз в умовах конкуренції і господарського ризику. Головна мета економічної безпеки підприємства полягає в тому, щоб гарантувати його стабільне та максимально ефективне функціонування на сьогоднішній день і високий потенціал розвитку в майбутньому.

1. Архипов А. Экономическая безопасность : Оценки, проблемы, способы обеспечения / А. Архипов, А. Городецкий, Б. Михайлов // Вопросы экономики. – 1994. – №12. – С. 36-44.
2. Безопасность предпринимательской деятельности : учебник / под общей ред. д.ф.н. Л. Д. Шарый. – М. : ВК, 2005. – С. 64.
3. Козаченко Г. В. Економічна безпека підприємства : сутність та механізм забезпечення : монографія / Г. В. Козаченко, В. П. Пономарьов, О. М. Ляшенко. – К. : Лібра, 2003. – 280 с.
4. Коробчинський О. Л. Методика формування системи економічної безпеки підприємства / О. Л. Коробчинський // Актуальні проблеми економіки. – №4(94). – 2009. – С.41-45.
5. Мунтян В. І. Економічна безпека України / В. І. Мунтян. – К. : КВІУ, 1999. – 464 с.
6. Судакова О. Логістизація як засіб забезпечення економічної безпеки підприємства / Судакова О. // Схід. – 2008. – №3.
7. Черникова Є. Г. Основні напрями забезпечення економічної безпеки підприємства : Матеріали міжнародної науково-практичної конференції: «Проблеми забезпечення економічної безпеки» / Є. Г. Черникова, Л. В. Тарас'єва. – Донецьк : Дон.НТУ, 2001. – С.163-165.
8. Шкарлет С. М. Оптимізація портфелю інноваційної політики підприємства як фактор формування його економічної безпеки // Економіка та підприємництво. Зб.наук. праць молодих вчених та аспірантів / С. М. Шкарлет. – 2007. – №18. – С. 77-91.

Рецензент: к.е.н., професор Кушнір Н.Б. (НУВГП)